

**PREGLED ŽRTAVA NA MRTVI DAN 43.
ŽRTVE STRELJANE NA DAN 2. 11.1943 GOD.**

R.br	Ime i prezime	Ime oca	Rođen/mjesto	Strijeljan u /datum
1	Kata Bogunović	Petar	1914 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
2	Kliford Bogunović	Jure	1939 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
3	Pero Bogunović	Jure	1942 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
4	Mara Bebić	F	- -	Velika Bara 2 11 1943
5	Nediljka Bebić	Kći Mare	- -	Velika Bara 2 11 1943
6	Slavko Bogunović	Jure	1940 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
7	Andrija Franić	Mijo	1893 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
8	Davor Franić	Andrija	1933 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
9	Kata Franić	Mate	1895 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
10	Manda Franić	Nikola	1893 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
11	Miško Franić	Andrija	1930 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
12	Albina Giljević	Mijo	1941 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
13	Ana Giljević	Ž. Antona	1868 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
14	Grgo Giljević	Mate	1863 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
15	Iva Giljević	Ž. Jure	1900 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
16	Ivica Giljević	Marin	1938 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
17	Jušta Giljević	Mijo	1931 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
18	Luka Giljević	Marin	1934 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
19	Mara Giljević	Ž Šimuna	1907 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
20	Mirjana Giljević	Mijo	1932 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
21	Tomo Giljević	Marin	1936 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
22	Nikola Katić	Jakov	1862 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
23	Anka Marinović	Ivan	1929 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
24	Gustav Petrović	Sergije	1941 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
25	Ivka Petrović	Ž. Ivana	1919 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
26	Luka Sušan	Božo	1900 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
27	Milka Sušan	Ž.,Filipa	1911 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
28	Mirjana Sušan	Luka	1933 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
29	Željko Sušan	Luka	1935 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
30	Ana Tomašević	Ž.Jure	1911 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
31	Ana Tomašević	Ž. Mate	1870 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
32	Ana Tomašević	Ž.Nikole	1897 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
33	Ana Tomašević	Stipan	1933 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
34	Božidar Tomašević	Stipe	1937 Bačina	Velika Bara 3 11 1943
35	Emin Tomašević	Jure	1940 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
36	Gina Tomašević	Stipe	1935 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
37	Jasna Tomašević	Joze	1931 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
38	Jerosima Tomašević	Jure	1933 bačina	Velika Bara 2 11 1943
39	Jozo Tomašević	Jure	1937 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
40	Jozo Tomašević	Jure	1870 Bačina	Velika Bara 2 11 1943

r.br	Ime i prezime	Otac	Rođen/mjesto	Streljan u/ datum
41	Karmela Tomašević	Ž. Bože	1911 Bačina	Velka Bara 2 11 1943
42	Krišta Tomašević	Joze	1923 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
43	Lenka Tomašević	Jure	1931 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
44	Marija Tomašević	Jozo	1925 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
45	Matija Tomašević	Ž. Luke	1861 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
46	Mirjana Tomašević	Jure	1935 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
47	Rada Tomašević	Joze	1929 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
48	Slobodan Tomašević	Ivan	1937 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
49	Stipe Tomašević	Šimun	1905 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
50	Šima Tomašević	Ž. Šimuna	1901 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
51	Šima Tomašević	Ž. Grge	1900 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
52	Šime Tomašević	Jure	1890 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
53	Šime Tomašević	Luka	1877 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
54	Šime Tomašević	Šimun	1901 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
55	Tihomir Tomašević	Stipe	1939 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
56	Toma Tomašević	Stipan	1880 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
57	Tomislav Tomašević	Joze	1927 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
58	Tuna Tomašević	Ž. Ivana	1868 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
59	Vlado Tomašević	Stipe	1931 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
60	Živko Tomašević	Joze	1935 Bačina	Velika Bara 2 11 1943
61	Iva Rončević	Josip	1899 Staševica	Velika Bara 2 11 1943
62	Kata Barbir	Mate	1911 Plina zap.	Velka Bara 2 11 1943
63	Tomislava Barbir	Ante	1926 Barbiri	Velika Bara 2 11 1943
64	Boris Krstičević	Ivo	1940 Plina zap.	Velika Bara 2 11 1943
65	Dragutin Krstičević	Aleksandar	1934 Plina zap.	Velika Bara 2 11 1943
66	Marko Krstičević	Petar	1875 Plina zap.	Velika bara 2 11 1943
67	Iva Krstičević	Srečko	1919 Plina zap.	Velika bara 2 11 1943
68	Mladenka Krstičević	Srečko	1933 Plina zap.	Velika Bara 2 11 1943
69	Ante Krstičević	Mijo	1871 Plina zap.	Velika Bara 2 11 1943
70	Matija Krstičević	Ž. Josipa	1896 Plina zap.	Velika bara 2 1 1943
71	Mara Ostojić	Ž. Petra	1904 Plina zap.	Velika bar 2 1 1943
72	Pera Ostojić	u.Stjepana	1867 Plina zap.	Velika Bara 2 1 1943
73	Ružica Ostojić	Ž.Mate	1893 Plina zap.	Velika Bara 2 1 1943
74	Mara Ostojić	Ž. Pere	1904 Plina zap.	Velika bara 2 11 1943
75	Jurka Krstičević	Ž. Jure	1881 Plina zap	Peračko Blato 2 1 1943
76	Stanislava Barbir	Ante	- Plina Zap.	Barbiri 2 11 1943
77	Ante Čulum	Stipan	1909 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
78	Ante Čulum	Mate	1931 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
79	Anka Čulum	Jure	1939 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
80	Danica Čulum	Dujmo	1927 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
81	Dujam Čulum	Josip	1898 Plina zap	Čulumi 2 11 1943
82	Ivica Čulum	Mate	1940 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
83	Ivka Čulum	Mate	1923 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
84	Jela Čulum	Ž.Mije	1904 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943

r.br	Ime i prezime	Otac	Rođen/mjesto	Strijeljan u/ datum
85	Jela Čulum	Ivan	1910 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
86	Jozo Čulum	Stipan	1904 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
87	Jozo Čulum	Mate	1927 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
88	Jozo Čulum	Dujmo	1936 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
89	Jure Čulum	Stipan	1900 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
90	Mara Čulum	Ž Mate	1873 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
91	Mara Čulum	Paško	1941 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
92	Matija Čulum	Stipan	1913 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
93	Mate Čulum	Joze	1859 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
94	Milica Čulum	Mate	1914 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
95	Mirjana Čulum	Mate	1942 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
96	Mirko Čulum	Jure	1941 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
97	Nedo Čulum	Jure	1932 Plin zap.	Čulumi 2 11 1943
98	Stipan Čulum	Stipe	1871 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
99	Pera Čulum	Ž. Andrije	1871 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
100	Šima Čulum	Ž. Paške	1914 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
101	Tomica Zmijarević	Ž. Joze	1899 Plina zap.	Čulumi 2 11 1943
102	Kata Parmać	Petar	1924 Plina ist.	- 2 11 1943
103	Nediljko Parmać	Petar	1928 Plina ist.	- 2 11 1943
104	Nika Parmać	Pavle	1930 Plina ist	- 2 11 1943
105	Petar Parmać	Jure	1898 Plina ast.	- 2 11 1943
106	Tomica Parmać	Petar	1925 Plina ist.	- 2 11 1943
107	Tuna Parmać	Ž. Petra	1894 Plina ist.	- 2 11 1943
108	Viskić Tomašević Ana	Ž. Vlade	(?)/Bačina	Vel. Bara 2. 11 1943
109	Viskić Jurčik	Sin Vlade	(?)/Gradac	Vel. Bara 2.11. 1943

PLAN «ACHSE» I ŽRTVE NA MRTVI DAN '43

Nakon uklanjanja Musolinija u Italiji 1943 god. njemačka vrhovna komanda definira plan «ACHSE» /Osovina/ kojim se predviđa da može lako doći do kapitulacije Italije u narednom periodu te se određuju akcije njemačke vojske za osiguranje produženja rata.

Jedan od bitnih problema je moguće iskrcavanje savezničkih snaga na jadransku obalu. Plan «Achse» je predvidio da se u slučaju kapitulacije Italije hitno zaposjedne važne jadranske luke na hrvatskoj obali te razoružaju talijanske jedinice i spriječi da njihovo naoružanje padne u ruke partizana. Na osnovu ovog plana 25 VII 1943 je naređeno njemačkim jedinicama u Hrvatskoj da izvrše pripreme za djelovanje.

Komanda njemačkih trupa u Hrvatskoj je planirala da **7. SS dobrovoljačka divizija «Princ Eugen»** sa po jednim ojačanim bataljunom iz Livna i Mostara zauzme Split i Dubrovnik. Pored nje će **114 Ilovačka divizija** sa dva ojačana bataljuna zauzeti Šibenik i Zadar. Pored njih u Dalmaciju je upućena iz Francuske i Belgije specijalno obučena **264 divizija za protugerilsko ratovanje** da uzme učešće u realizaciji ovog plana.

Pokret trupa je počeo 3 rujna tako da je 114 upućena ka sjevernoj Dalmaciji a divizija «Princ Eugen» je koncentrirana u Mostar za prodor u srednju i južnu Dalmaciju.

Početkom rujna 1943 štab četvrte operativne zone NOP-a u povodu započete neprijateljske ofenzive naređuje da štabovi Trogirskog, Splitskog, Cetinskog, i Biokovskog partizanskog odreda prikupe sve ljudstvo i od njih svaki odred formira po jedan jači bataljun koji je određen za pokret van teritorija svog odreda.

I ustaške vlasti su primijetile neke promjene u ponašanju dotadašnjih saveznika jer ustaško **Zapovjedništvo plovni snaga u Dubrovniku** obavještava Ministarstvo vanjskih poslova NDH da su talijanske vojne vlasti počele da demontiraju netom završene lučke dizalice u luci Ploče za krcanje boksita radi vraćanja u Italiju. Sa vraćanjem radnog pribora kojim su radovi vršeni kao i vraćanjem Talijana koji su radili kao stručna radna snaga već se počelo. Do 15 rujna već bi moralo biti sve vraćeno u Italiju. Tvrtke koje su u Dubrovniku imale ugovore za završavanje objekata koji su određeni za upotrebu talijanske vojske već su dobile otkaz ugovora a radovi su prekinuti i otkazani. Čak i započeti radovi su obustavljeni.

3. rujna Pokrajinski komitet KPH Dalmacije upućuje direktivu svim Okružnim komitetima u Dalmaciji sa uputama o postupku prema Nijemcima u trenutku njihova dolaska. U ovim uputama se navode svi glavni ciljevi plana «Ache» iako se još ne spominje ime samog plana što ukazuje na dobru informiranost jedne i druge strane. Očito je partizanska obavještajna služba dojavila potpune informacije. Ovo je zapravo početak neprijateljskih akcija koje su u historiografiji NOB-a dobile zajednički naziv VI. neprijateljska ofenziva.

Ovo je povijesni kontekst u kome su se odvijali događaji koje opisujemo u ovom članku a mi dalje pratimo događaje vezane uz jedinice koje su nastupale na pravcu Mostar-Čapljina-Metković-Ploče.

Nijemci nastupaju...

Dnevnim izvještajem od 9. rujna 1943 divizija «Princ Eugen» javlja da divizija nastupa po planu «Achse». Po istome divizija je razoružala komandu talijanskog aerodroma u Mostaru zarobila oružje i avione. U zoru 9 rujna počinje koncentrično nastupanje prema Dubrovniku motorizirane grupe Schmidhuber i borbene grupe Meckelburg, od Gruda, borbena grupa Tros nastupa od Bileća i Trebinja na Dubrovnik. Istog dana borbena grupa Schmidthen zauzima naselja Klepci i Višiće. Istodobno se dio snaga planiran za nastupanje prema Splitu prebacuje sa avionima iz Mostara za Sinj. Talijani iz okolice Ploča već 9 rujna počinju organizirano povlačenje prema Pločama. Tako se posada iz Zaostroga povlači a za njome i posada iz Gradca. Istog dana su Nijemci stigli iz Vitine u Vrgorac i razoružali sve Talijane. Tom prilikom se između njih zametnula borba u kojoj su domaće ustaše pomogle Nijemcima.

Talijani se povlače iz Neretve i za sobom ruše mostove kako bi usporili napredovanje Nijemaca. Po dolasku u Ploče krcaju se u brodove i spremaju za odlazak. Nijemci se već približavaju Metkoviću. Kakvo je raspoloženje vladalo pokazuje i detalj da je ustaški bojnik iz Vrgorca zatražio pregovore sa partizanima o predaji i zajedničkoj borbi. Odgovoreno mu je pozitivno. Štab 4. operativne zone obavještava Vrhovni štab da je cijelo područje Splita i Makarskog primorja u partizanskim rukama.

Talijani su brodovima napustili Ploče o čemu se u izvještaju OK KPH Makarska kaže: » u bivšem talijanskom garnizonu Ploče Talijani su prije povlačenja zapalili barake u kojima su stanovali razbili topove i bacili ih u more čitav dan pucali a zatim se povukli brodovima ostavivši manje količine oružja i municije.»

Nakon odlaska Talijana iz Ploča Neretvanski bataljun koji broji 80 boraca razoružao je miliciju po Neretvi. Tom prilikom se isti dobro naoružao automatskim i ostalim oružjem.

Nakon zauzimanja Metkovića u pravcu Ploča dana 12 rujna nastupao **II. bataljun 2. SS-brdskog lovačkog puka** a u izvještaju njemačke **Komande 2 oklopne armije** za isti dan se naglašava «da još nema izvještaj o prispijeću ove jedinice na odredište». Taj dan ovaj bataljun nije ni uspio ući u Ploče jer je bio od strane jakih partizanskih snaga vraćen prema Metkoviću. Partizanske jedinice dočekale su neprijatelja na položajima oko Rogotina gdje je i zametnuta bitka. Jedna i druga strana govore o tome da je bitka bila ogorčena i da su se okršaji vodili u neposrednoj blizini od 10 do 15 metara između boraca.

Izvještaj divizije «**Princ Eugen**» od 13 rujna navodi da je: «**Ojačani II. bataljun 2. brdsko lovačkog puka** u 11.30 sati nakon efikasnog zračnog djelovanja «štuka» te uz pomoć tenkova i artiljerije te uz upotrebu blindiranog vlaka zauzeo luku Ploče. Protivnik /partizani/ je odbačen u pravcu sjeverozapada.» O onome što su zatekli u Pločama Nijemci u izvještaju kažu «Talijani su prije odstupanja potpuno uništili lučka postrojenja . Ploče nalikuju gomili ruševina. Pošto su prethodno 9.9. rano u jutro uklonili transporter usidren u luci Ploče, Talijani su teško naoružanje i oklopna kola dijelom pobacali u luku a tovarne životinje pobili».

Nakon osvajanja Ploča jedinice «**Princ Eugen**» se povlače u pravcu Metkovića a u Pločama ostaju ustaše.

Akcije sa novim rasporedom snaga...

Tako je uspostavljen novi raspored suprotstavljenih snaga koji će duže potrajati. Dolina Neretve ostaje uglavnom pod kontrolom Nijemaca uz stalne napade partizanskih jedinica. U Pločama se instalira njemački garnizon iz kojeg djeluju njemačke SS snage. Sličan garnizon instaliran je i u Rogotinu. Sa svih strana Ploča teren kontroliraju partizanske snage koje vrše stalne aktivnosti protiv snaga u Pločama Kompletno primorje je u rukama partizana osim grada Makarska u kome su ustaše. Split je još uvijek pod kontrolom partizana a njemačke snage vrše velike napore da okupiraju Split. Partizanske snage drže pod kontrolom stonsku prevlaku i priječe njemačkim snagama pristup na Pelješac koji predstavlja za njih potencijalnu opasnost od iskrcavanja savezničkih snaga i uspostavljanje mostobrana na jadranskoj obali. Dubrovnik je okupiran i kontroliraju ga jedinice divizije »Princ Eugen« u kome su iste zarobile oko 30.000 Talijana. Između Dubrovnika i Neretve nalazi se hercegovački teritorij koji kontroliraju hercegovački partizani.

19. 9. dolazi do smjene njemačkih snaga u dolini Neretve. Tako **III bataljun 1.puka** dolazi iz Mostara u Metković i **smjenjuje II bataljun 2 puka**. Već idući dan dolazi do napada na partizansku četu koja se nalazi u selu Trklje

Kapitulacija Italije ima za posljedice da nakon nje dolazi do snažnog priliva novih boraca u partizanske redove što je omogućeno i velikim količinama oružja koje je palo partizanima u ruke. Tako dana 20. 9. dolazi do formiranja novog **Neretvanskog odreda** koji sada ima dva bataljuna i to bataljun «**Petar Bogunović**» i bataljun «**Jure Galić**». Neposredno po formiranju odred zauzima položaje i to bataljun «**Petar Bogunović**» od Gradca – Kruševo – Resna Kosa – Graci, a bataljun «**Jure Galić**» od Trklje – Plavač- Gradina . Štab odreda je lociran u sredinu u mjesto Ostojići. Na ovaj način je uspostavljena kontrola područja oko Ploča tako da su se neprijateljske snage našle u partizanskom okruženju iz kojeg su mogle izaći jedino borbom.

25. 9. dolazi do napada na četvrti bataljuna «**Jure Galić**» koja je držala položaj na Trkljama ali je neprijatelj odbijen. Dva dana nakon toga dolazi do akcije bataljuna «**Petar Bogunović**» koji sa dvije čete vrši prepad na bunkere na Striževu dok treća četa stoji u zasjedi između Rogotina i Ploča a četvrta četa istog bataljuna vrši prepad na garnizon u Rogotinu. No čim su borci dotakli žice oko bunkera počele su eksplozije mina pa su se morali povući..

Dva dana kasnije izdano je naređenje bataljunu «**Petar Bogunović**» da napadne bunkere na Striževu. Ovo naređenje je izvršeno ali napad nije uspio. Iste noći je bataljun «**Jure Galić**» napadao garnizon u Rogotinu. Narednog dana tj. 28.9. dolazi do njemačkog napada na četvrti bataljuna . Napad je započet sa 35 do 40 vojnika kojima je zatim došla pomoć od 200 vojnika Napad je produžen i naredni dan te je nakon oštre borbe neprijatelj bio prinuđen da se povuče.

Isti dan 29.9 druga četa bataljuna «**Petar Bogunović**» napada na bunker Sladinac i Kovačeve Lazine. Borci su se primakli bunkeru na 50 metara te bacačima gađali bunker. Istovremeno je prva četa bataljuna «**Petar Bogunović**» vršila napade na bunkere na Stražnicu te vršila napade na vrata ulaza u Šipak i Ploču.

30. 9. po nalogu Štaba IV operativne zone dolazi do formiranja «**Biokovske brigade**» koja se sastoji od tri bataljuna a na terenu ostaju tri odreda i to **Imotski, Makarski i Naretvanski**. Paralelno sa brigadom formiran je i **Biokovski sektor**. U izvještaju se naglašava da su jedinice popunjene ljudstvom prema dobijenom uputstvu a da se preostali višak ljudstva upućuje u I. proletersku brigadu. Početkom listopada dolazi do formiranja **XXVI divizije** pod koju spada i **Neretvanski odred**. Od štaba novoformirane divizije dobiveno je naređenje: » Uslijed koncentracije neprijatelja u Pločama sa namjerom da izvrši napad na primorje šalje se u **pomoć jedan bataljun XI dalmatinske brigade**» Taj bataljun je zauzeo položaj Družijanići-Gnječi-Staševica-Draževitići- Umčani. Već idući dan dolazi do njemačkog napada u jačini 20 boraca iz pravca Peračkog Blata koji su se nakon 2 sata borbe povukli. Istovremeno I četa bataljuna «Petar Bogunović» napada na Stražnicu.

4. 10. Nijemci u Podgradini i Opizenu hapse 20 osoba na osnovu prijave uglavnom odbornika iz ovih mjesta.

7.10. borci II čete istog bataljuna napadaju neprijateljski garnizon Otrići i nakon borbe od jednog sata natjerali ih u bijeg.

8.10 1943 god je vrlo važan u borbi za slobodu Dalmacije jer tog dana Vrhovni štab NOV i POJ naređuje formiranje **8. korpusa** u čiji sastav ulaze IX, XIX, XXV, XXVI, divizija i svi partizanski odredi na teritoriji Dalmacije i dalmstinskih otoka. Ujedno **se rasformira 4 operativna zona**. Napadi partizanskih jedinica na njemačke i kvislinške snage se nastavljaju. Tako neretvanski bataljun dobiva naređenje da sa dvije čete napadne uporište Nova sela a za 12 i 13 listopada organiziran je napad na Vrgorac koji nije uspio jer je III bataljun okasnio zbog prethodnog napada u kojem je učestvovao. Napad je počeo u 12 sati noću ali kako do jutra nije okončan to su se jedinice morale povući. Ovo navođenje akcija koje su partizani izvodili služi prvenstveno da bi se shvatio pritisak kojeg su neprijateljske jedinice morale pretrpiti da bi došlo do iscrpljivanja i dezorijentacije u daljnjim akcijama. Dana 13 listopada divizija «Princ Eugen» izvještava o pojačanim partizanskim aktivnostima te da svojim jedinicama nastupa prema Stonu. Ovaj **dan 264 divizija** stiže iz Francuske na balkansko ratište te se raspoređuje na obalsku obranu u rajon Zadar- Split gdje smjenjuje tu angažirane snage divizije «Princ Eugen» koje odlaze sa tog područja na novo odredište. Dva dana kasnije neprijatelj sa 150 vojnika iz garnizona Ploče i Rogotina napao je partizanske položaje Peračko Blato- Graci-Žderići. Nakon kraće borbe zatečeni partizani su se razbjegli sa prve linije i zauzeli položaj dublje u pozadini. Neprijatelj je ušao u Žderiće i zapalio ih.

14. listopada Nijemci na pruzi kod Krvavca pronalaze dvije mine koje su postavljene na prugu da bi se ista kod nailaska vlaka onesposobila.

16 . listopada u znak odmazde a u stvari u svrhu zaplašivanja stanovništva Nijemci u Metkoviću vješaju šestoricu uhićenika i drže ih dva dana prije nego su dozvolili rodbini da ih sahrani. Pored toga u Opuzenu vješaju 4 uhićenika a ostale su vješali na telefonske stupove duž pruge Metković – Ploče. I oni su morali posjetiti dva dana prije dozvole za sahranjivanje.

Dan kasnije Nijemci su se u jačini od oko 70 vojnika uputili prema Baćini. Partizani otvaraju vatru mitraljezima. Neprijatelj se u paničnom bijegu povlači. Istog dana partizani su dobili obavijest da se neprijatelj koncentriše u Pločama sa namjerom da nadire kroz primorje. Garnizon Rogotin je povećan te je zamoljen štab južnodalmatinske brigade da tuče artiljerijom garnizon Ploče svaki dan sa nekoliko granata što je i učinjeno dva puta.

Dana 18.listopada neprijatelj poduzima napad na partizanske snage iz Ploča, Rogotina, Velikog Prologa i Dusine te nakon cjelodnevne borbe se povukli.

Dan kasnije dolazi do smjene angažiranih snaga kod Njemaca tako što **III bataljun 1 puka** iz Mostara dolazi u Metković i smjenjuje **II bataljun 2.puka**.

Akcije na Pelješcu....

Dana 23 listopada **ojačani III bataljun 1 puka** iz Ploča i Metkovića se iskrcava sa jednog parobroda i jednog jedrenjaka uz pomoć motornih čamaca sa oko 800 vojnika u luke Kunova, Crkvice i Osobljava i ovim iskrcavanjem je iznenadio partizane koji su se povukli tako da je neprijatelj uspio formirati mostobran nastavljajući nadiranje ka Osobljavi podržan artiljerijskom vatrom iz Ploča i Neuma. Partizani su se morali povući u Pijavično. Oko 12 sati neprijatelj prodire u Pijavično i ugrožava partizanske položaje u Sreseru, Janjini i Dračama. Istovremeno sa iskrcavanjem Nijemci su napali i preko Stona sa 600 vojnika u dva pravca Česvinica – Duba i Gorica- Metohija iznenadivši partizansku brigadu koja je bila prinuđena da se povlači u sjeverozapadni dio poluotoka. Neprijateljske snage se sastoje od ustaša, SS vojnika i legionara. Nekoliko su puta pokušali da ih zaustave ali bez uspjeha zbog nerazmjera neprijatelja te neiskustva jer većini je ovo bio prvi okršaj sa neprijateljem. U osvojenim mjestima neprijatelj odmah poduzima paljenje i pljačkanje. Štab XXVI divizije čim je dobio izvještaj od XIII brigade naređuje da se prikupe sve raspoložive snage te da se izvrši protunapad bez obzira na žrtve sa glavnim zadatkom da se neprijatelj mora potjerati sa poluotoka. Štab brigade traži pomoć savezničke avijacije i ona je uslijedila 24 listopada sa dvadeset aviona bombardirajući neprijatelja na samom Pelješcu a zatim u Metkoviću i Pločama. U makarskoj čekaju dolazak I dalmatinske brigade da je prebace u pomoć Pelješcu no ista se zadržala zbog napada kod Imotskog. Pored bitaka na Pelješcu paralelno se vode i bitke na ostalom teritoriju. Tako Nijemci u jačini 35 do 40 vojnika napadaju partizansku četu na Trkljama ali su nakon kraće borbe odbijeni. Idući dan noću partizani napadaju bunker na Striževu a jedna desetina III čete na Šipak. Cilj ovih akcija je stvaranje uzbune i ometanje slana pojačanja na Pelješac.

26 i 27 listopada vrši se prebacivanje novih bataljuna sa Zadvarja u Podgoru te na Pelješac a priprema se i prebacivanje i jednog bataljuna Biokovske brigade. Procjenjuje se jačina neprijatelja na Pelješcu od 1500 ljudi i bez obzira što su pod stalnim napadima da se odlučno i ogorčeno brane.

Istog dana Nijemci pucaju topovima po Baćini, Krstičevićima, Ostojićima i Gracima.. Partizani postavili mine na pruzi kod Rogotina i Komina koje su pronašli žandari i uklonili ih.

28 i 29 listopada se vode ogorčene borbe na oba krila fronta na Pelješcu održanje poluotoka je ugroženo i vrše se pripreme za evakuaciju. Borbe su bile veoma krvave. Ovdje se predvečer situacija popravlja te je odlučeno da se zadrži neprijatelja na liniji. 30 listopada partizani su ponovo osvojili Babu, Bijelu Ploču Belišće. Danas su dvije čete XIII divizije prebačene sa Korčule ali je velike gubitke pretopila I dalmatinska brigada.

31 listopada osvojen je Trpanj i Gornja Vrućica, Baba i Bijela Ploča. Ovdje su borbe bile veoma krvave jer su neprijatelji uglavnom SS vojnici. Danas je jedan vod I čete napao male brodove koji plove Crnom rijekom kod Šarić Struge. Jedan brod je potopljen a poginula su tri oficira i dva vojnika.

Zločinci na djelu....

Prije nego nastavimo sa iznošenjem činjenica dužni smo dati neka pojašnjenja neophodna za praćenje događaja.

Glavni nosilac njemačkih aktivnosti na ovom području bila je **divizija «Princ Eugen»** uz koju su i vezane te specifičnosti. Naime ova divizija nije bila u sastavu **Vermahta /Wermacht/** tj. regularnih njemačkih snaga iako se borila rame uz rame sa njegovim jedinicama. Stoga je neophodan njezin kratki historijat.

Podunavski Nijemci su početkom rata vjerovali da će na njihovom teritoriju doći do formiranja nove njihove države. Za to su napravili i neophodne pripreme uključujući provođenje tajnog popisa stanovništva kojim su utvrdili da ih na tom području boravi oko 130.000 uz 245.000 Srba i 92.600 Mađara te ostale. Organizirali su svoju vlast u kojoj su najodgovornije funkcije imali oni. Već ranije su imali svoje političko rukovodstvo koje je bilo usko vezano za Berlin. Svi su manje više bili oduševljeni Hitlerom i njegovim poretkom. Imali su organizirane svoje vojne snage koje su imale policijski karakter ali su se borile i protiv ustanika. Sanjali su o svojoj državi koja se pruža sve do Beograda koji bi trebao biti njihov glavni grad i oni bi ga preimenovali u Prinz-Eugenstadt. Međutim ovi planovi su pali u vodu kad je Hitler donio odluku da Banat bude pripojen Mađarskoj a da Nijemci na tom području dobiju određene privilegije. Poslije toga su mnogi od njih mobilizirani u njemačku vojsku a mnogi su se prijavili kao dobrovoljci.

Po naredbi SS Rajsfirera /SS Reichfuehrer/ **Heinricha Himmlera** početkom ožujka 1942 god od Nijemaca iz jugoslavenskog Banata formirana je SS dobrovoljačka divizija «Princ Eugen» /**SS freiwilligen-division «Prinz Eugen»**/ koja je pripadala posebnim snagama objedinjenim pod nazivom «**oružani Waffen SS**» koje su vrlo brzo postale zloglasne po zvjerstvima koje su napravili.

Samo još da podsjetimo svojevremeno kad je predsjednik **Reagan** posjetio Njemačku tada ga je predsjednik **Kohl** odveo među ostalim i da posjeti groblje veterana . Slučaj je htio da su na tom groblju bili pokopani i vojnici tih jedinica nakon čega je nastao diplomatski skandal jer su reagirali antifašisti cijelog svijeta. Ocjenjujući pravu prirodu djelovanja svih oružanih i ostalih fašističkih snaga međunarodni sud u Nirnbergu je donio presudu kojom su «Wafen SS» snage **proglašene za zločinačku organizaciju**.

Mi se ovdje bavimo samo onim zvjerstvima koja su napravili u dolini Neretve te se u ostala nemamo mogućnosti upuštati

Pokušavamo opisati jedan od zločina koje su napravile ako je to uopće moguće:

1.11. 1943 na dan svih svetih partizani su primijetili neobičnu živost u garnizonima i po tim znakovima zaključili da Nijemci pripremaju neke nove akcije. To večer su do Šipka tajno došli neki partizani i tu je opaljeno i nekoliko metaka koji nisu izazvali daljnje reagiranje neprijatelja. Tu je došao i partizanski obavještajac Sergej Petrović da posjeti suprugu Ivku i dijete te da ljude u selu obavijesti o događajima. Većinu je našao okupljenu u konobi Tome Tomaševića. Obavijestio ih je što se događa u garnizonima Ploče i Rogotin i izrazio ozbiljnu bojazan da se sprema ozbiljna akcija na partizane i stanovništvo. Zato im je predložio da zbog vlastite sigurnosti iskoriste noć i provuku se kroz žice i izbjegnu partizanima. Nastala je velika dilema kod svih prisutnih. Već treću godinu su ovi stanovnici živjeli u mjestu koje je opasano žicama izloženi stalnom maltretiranju talijanskih fašista i sada od njemačkih fašista. Iskustvo ih je učilo da svaki pritisak kojeg doživljavaju na kraju ipak prođe bez većih posljedica pod uvjetom da ostanu mirni. Sva uvjerenja koja je Sergej pokušao nisu dala rezultata tako da se na kraju morao povući čak i bez djeteta i supruge.

Akcija je počela drugog dana na «mrtvi dan» 2.11.1943 god. Neprijateljske jedinice koje su u njoj učestvovala rano po noći su krenule u napad da bi iznenadile partizane. Krenule su pravcem Šipak-Peračko Blato-Ćulumi i preko Zavale dalje. Kako su nailazili na pojedino mjesto tako su ga blokirali tako da iz njega nitko nije mogao ući ni izaći. Isto su napravili u Šipku, Peračkom Blatu i Ćulumima.

Negdje oko Zavale naišli su na partizane koji su odmah stupili u ogorčenu borbu tako da od iznenađenja nije bilo ništa. Uzimajući u obzir da su ovdje bila tri partizanska bataljuna i to: «**Petar Bogunović**», «**Jure Galić**» i **bataljun I dalmatinske** koji je poslan na ispomoć bilo je i dosta neozbiljno očekivati da će iznenađenje uspjeti ili neprijatelj nije bio detaljno informiran o rasporedu partizanskih snaga.

Kad su došli do zaključka da su naišli na nesavladiv otpor a izloženi velikim gubicima donose odluku da se povuku i pristupe rigoroznim mjerama odmazde na drugoj strani. Povlačeći se došli su do zaseoka **Ćulum** u selu Plina Zapadna.

Jedan od slučajno preživjelih iz sela priča:»Bilo je jutro u selu su se pojavile «švabe». Najprije su sve opkolili zapravo vidjeli smo ih po okolnim uzvišicama. Narod su istjerivali iz kuća i sve su nas okupili na sred sela pred jednom kućom. Ništa nisu pitali. U tom momentu je nadletio avion što su oni iskoristili da nam kažu da će sada bombardirati i da uđemo u kuću. Narod je iako nerado ulazio u kuću a iz sela se po kućama čula pucnjava. Nismo znali što se događa osim da po selu još ima naroda. Na vratima se pojavio vojnik sa strojnicom. Iza toga se sjeća jauka, zapomaganja, krkljanja, dima, mraka. Mrtvi su padali po njemu. Bilo je dosta i živih. Neki preživjeli mazali su se krvlju po licu i glavi. Na sebe i djecu navlačili su mrtve. Bilo je dosta ranjenih. Pakao.»

Drugi preživjeli sudionik istog strijeljanja priča: «Bio sam blizu vrata ali za divno čudo nisam bio pogođen. Kad je prestala pucnjava mrtvi su ležali oko mene. Braća sestre, rođaci. Primirio sam se. Nečija krv mi je kapala po licu i slijevala se niz čelo i kosu. Ranjenik je zapomagao i zvaao u pomoć. Šaptali smo mu da šuti ali on nije čuo bio je teško ranjen. Opet su došli i pucali po svima koji su davali znakove života ...»

...»Kuća u kojoj smo bili bila je velika i na tavan. Čuo sam kako su na tavanu počeli paliti vatru. Širio se dim. Osjetio sam da ima preživjelih. Dim je bio sve gušći pa sam povikao :»Bježimo» Izletjeli smo kroz vrata u avliju

u kojoj su bili njemački vojnici i gostili se vinom i rakijom. Širio se dim od požara na susjednim kućama. Iskoristili smo zbunjenost i bježali dalje Kad smo odmakli dvadesetak koraka tek su tada počeli pucati. Bježali smo na različite strane. Uspjeli smo umaći . Jedan od nas je bio ranjen u ruku

. Nakon toga su zapalili kuću zajedno sa ubijenim u njoj i brzo se povukli prema Peračkom Blatu da nastave svoj zločinački posao..»

«Kuća u kojoj su nas strijeljali nije se uspjela upaliti jer je vatra stala. Ležao sam živ ispod mrtvih cijeli dan . Otac majka brat i jedna sestra bili su mrtvi. Jedan brat ranjen a koji je nakon nekog vremena umro. Dvije sestre su preživjele»

. Nakon odlaska Nijemaca došli su u Čulume partizani i zatekli još svježe razbojište sa mrtvim i kućom koja je gorila. Ugasili su požar izvukli mrtve iz kuće i pretražili dali je još netko živ. Našli su jednog mladića i jedno dijete kojima su dali prvu pomoć i otpremili ih u bolnicu u Drašnicama gdje im je spašen život.

Nekolicina mještana je strijeljana okolo tj. na licu mjesta gdje su ih zatekli. Na jednom mjestu je pronađena ubijena majka sa dvoje djece a sa trećim je bila trudna. Malo dalje je ubijena djevojka za koju kažu da ju je jedan vojnik nagovarao da bježi a on će pucati u zrak. Za nesreću netko od njegovih je čuo i prijavio oficiru nakon čega je morao ubiti pod prijetnjom da će inače biti strijeljan. Prema svjedočenju preživjelih dosta je vojnika govorilo ili poznavalo naš jezik što je normalno jer se radilo o njemačkim folksdojčerima među kojima su bili i pripadnici hrvatsko kvislinga. Jedan od preživjelih kaže da mu je duboko u sjećanju ostalo «Lice njemačkog oficira, hladno s dubokim ožiljkom preko cijelog obraza. Pogled koji ti kaže sve čim ga osjetiš»

Nijemci su isti zločin napravili u **Peračkom Blatu** tj. uhvaćeni su bili ubijeni na mjestu gdje su bili zatečeni ili su ih povelili prema Pločama a potom je došao na red Šipak.

Zaseok Šipak se jednim dijelom naslanjao na Sladinac gdje je ranije bio talijanski garnizon a sad su bili Nijemci. Mjesto je bilo opasano bodljikavim žicama i moglo se ući samo na određenim mjestima. Zato držati stanovnike pod kontrolom i nije bilo teško. Kako je akcija počela noću rano u jutro stanovnici su dignuti iz kreveta još bunovni i naredeno im je okupljanje na određenim mjestima. Ti ljudi bili su naviknuti da ih postrojavaju da im se prijete pa i da ih šikaniraju. Stoga to nije izazivalo previše uzbuđenja. Međutim kad su ih skupili na zorno mjesto nisu ih više puštali već su ih povelili prema Pločama. Majke su nosile najmlađu djecu u naručajima dok su drugu vodile za rukice boreći se da hodaju u mraku i da ne padnu spotičući se o kamenje Sa strane puta raslo je mnogo grmlja vjerojatno se moglo u njega zavući i pokušati bježati no nitko to nije iskoristio svi su vjerovali da su nevini i da će ih pustiti. Kad su iza njih planule njihove kuće shvatili su da ovaj put nije kao do sada i da će se sresti sa nečim sa čime do sada nisu.

Doveli su ih na predjel **Velike bare** to je bilo ravno dno velike kotline omeđene brdima čije je tlo bilo od pijeska a kroz njenu sredinu je tekla rijeka. Tu su ih postrojili izdvajajući na stranu muškarce a na drugu žene i djecu te ostale. Muškarce su odveli do određenog mjesta i naredili im da kopaju jamu.

Kad je jama bila iskopana počela je zločinačka orgija. Izživljavanjima nije bilo kraja počeli su klati od male djece ubijajući ih na sve moguće neljudske načine. Bespomoćne majke su od bola kršile ruke ali osim plača i jauka nisu mogle napraviti ništa.

Kad su završili sa djecom nastavili su sa očevima, muškarcima i starcima. Jedan po jedan svi su završili oboreni od zločinačke ruke u jami jedni povrh drugih najstariji do najmlađih po nekoliko generacija iz iste porodice. Zatim su nastavili sa majkama koje su nakon što su prisiljene da gledaju smrt svoje djece i muževa izbezumljene od bola bespomoćno zapomagale i završile od zločinačke kame kao i njihova djeca i muževi. Do temelja su zatrte cijele porodice tako da iza njih nije ostao nitko.

Na širokom polju Velike Bare ostali su samo zlikovci pored svojih žrtava bez ijednog nazočnog svjedoka koji bi mogao sutra kazati što se dogodilo i kako su završili ovi jadni ljudi. Je li ovo napravljeno namjerno bez svjedoka ili ne no kasnije se dogodilo da su neki koji su ovdje bili nazočni u različitom svojstvu bili od partizana uhvaćeni te i suđeni od strane ratnih sudova te su u cilju svoje odbrane iznosili pojedine detalje koji su sve grozniji od groznijih. Ispričat ću samo jedan kao dokaz bestijalnosti aktera ovih događaja:

Među uhvaćenim stanovnicima Šipka bila je i porodica Joze Tomaševića zvanog «Mali» On i žena imali su sedmero ili osmero djece. Kako su ih istjerali iz kreveta onako bunovne nisu ni mogli provjeriti jesu li im sva djeca na okupu. Da su i primijetili da neko fali vjerojatno ne bi ni spomenuli jer se nije imalo sa kim razgovarati Tako tek na odredištu su primijetili da im je dijete ostalo iza njih.

Dječak koji je ostao u selu spustio se po mraku do jezera. Okolica je bila osvijetljena od odsjaja požara. Tu je glasno plakao dozivajući majku i oca te braću ali nitko mu se nije javljao. Odjednom iz grmlja je izašao vojnik i pristupio mu. Bio je to dobro poznati ustaša iz jednog od susjednih sela koji je učestvovao u akciji i vjerojatno se vratio radi pljačke prema selu. Pošto je znao gdje su završili roditelji dječaka i što se sa njima dogodilo ako je htio pomoći dječaku morao ga je uputiti na suprotnu stranu od one kud ga je poveo. No on ga je odveo u Veliku Baru i predao Nijemcima koji su ga bez milosti strijeljali kao i ostale. Među ostalim detaljima ovaj ustaša je to kasnije ispričao na sudu u svoju obranu tvrdeći da je to bio njegov pokušaj da spasi dijete koji nije uspio.

Tako ja na ovaj dan iz sela Bačina, Peračko Blato, Plina Istočna i Plina Zapadna. Staševica te Gradac poginulo oko 110 nevinih žrtava uglavnom civilnog neboraćkog stanovništva koje je bilo mahom nedoraslo ili nesposobno za borbu.

Naglašavamo oko 110 žrtava jer nikada nije točno utvrđeno koliko je ukupno žrtava palo taj dan i tko su te žrtve. Ni u vrijeme obrade ovog teksta nisam naišao na ni jedan cjeloviti tekst koji bi sveobuhvatno obrađivao ovaj događaj kao ni spisak imena žrtava koje su pale. Spisak za potrebe ovog članka rekonstruiran je iz više izvora kao što su spomenici iz raznih mjesta te knjige koje govore o žrtvama u raznim mjestima i tako dalje.

Neobjašnjivo je zašto se ovo dogodilo kao što je neobjašnjivo zašto je do danas ostala neuređena zajednička grobnica u kojoj je pokopano preko 70 ubijenih u Velikoj bari te grobovi u selu Čulumi.

Možemo li još uvijek nešto napraviti za njih ako ne za njih onda za nas. Da im vječno počivalište ne blati naš obraz da nas naša pažnja posvećena njima izdigne iz sramotnog nemara da i oni mogu sa ponosom gledati na nas žive.

Literatura:

-Zbornik dokumenata NOR 1941/45 knjiga 8 «Institut za historiju radničkog pokreta.

Drago Krstičević: »Bijeg od smrti«-Masovno strijeljanje u Čulumima. «Glas Kardeljeva» 5 veljače 1986 god

Ivan Jurić «1918-1945 borbe i stradanja Hrvata kotara Metković» 1997 god

- Miroslav Ujdurović: «Biokovsko - neretvansko područje u NOB i soc. Revoluciji» Institut za historiju rad, pokreta 1983

-Anđelka Jovanović- Radelić «Rađanje slobode» «Čakavsi sabor» Split 1979 god.

- Divizija «Princ Eugen» razni izvori sa web stranica na Internetu